

УДК 351.9:330.341

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Ягельська К.Ю.

Розглянуто комплекс заходів державної підтримки національного економічного розвитку різними країнами світу та виявлено ефективні інструменти державного регулювання економіки. Охарактеризовано особливості вітчизняної підтримки економічного розвитку, виявлено її недоліки, в результаті чого окреслено основні завдання та сформовано напрями державної підтримки національного економічного розвитку України.

Постановка проблеми. До сьогодні не вщухають дискусії з приводу значущості держави в економічному розвитку: поряд з відведенням їй активної ролі (Дж. Стігліц, І. Малий, О. Москаленко) існує думка щодо її зменшення (прихильники чиказької школи). В залежності від ступеня участі держави в господарській діяльності у різних країнах формуються відповідні моделі державного регулювання, що за допомогою адміністративних і ринкових інструментів здійснюють вплив на економічний розвиток. Водночас, проблематика економічного розвитку зумовлена не тільки дуалістичним характером державного управління, але й самим інструментарієм, що визначає дієвість управління економікою та суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти державного регулювання досліджували Ф. Фукуяма, О. Соскін, В.М. Геєць, Є. Ясін, А. С. Гальчинський, В. Садков, І. Греков, Я. Жаліло, О. Головінов, Г. Тарасенко, І. Пенькова та інші зарубіжні й вітчизняні вчені. Фінальні ідеї дослідників пов'язуються з наділенням держави вибірковими правами та обов'язками регулювання, що формують основу переходу до вищих технологічних устроїв та забезпечують національний економічний розвиток в цілому.

Мета статті полягає в дослідженні ефективних заходів державної підтримки національного економічного розвитку різними країнами світу.

Основні результати дослідження. У стабільній, інноваційній економіці пряме втручання держави неприпустимо, проте у стратегічно небезпечних ситуаціях, що підривають стабільність розвитку країни,

подібні державні дії можуть виявитися кращою або навіть єдиною гарантією вирішення важливих завдань [1, с. 211]. Так, через систему державного регулювання мають забезпечуватися економічна ефективність, конкурентоспроможність, стабільне економічне зростання, соціальна справедливість, грошово-валютна і фінансова стійкість, однорідне підприємницьке середовище, вільний перелив капіталів, відкрита конкуренція, а також створюватися умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління в напрямі, що є бажаним для держави і за яким відбуватиметься розвиток економічної моделі країни [2, с. 3].

Згідно нової концепції економічного розвитку, що формується на основі «Нового Консенсусу», уряд та держава грають дуже важливу роль в економічному розвитку. Втім, даний підхід передбачає, що роль держави в економіці не є усталеною назавжди, тобто вона може змінюватися за своїм значенням і залежить від ефективності інституцій, обсягу діяльності та історичних традицій [3, с. 50].

У країнах Західної Європи втручання державних органів в економічні процеси змінювалось від повної його відсутності до певного ступеню безпосередньої активності в економіці [4, с. 126].

Проте світова практика демонструє, що розвинені країни мають досить збалансований інститут держави завдяки чіткому окресленню мети та функціональних завдань, до яких, в першу чергу, входять зміцнення основ законності, підтримка збалансованого політичного середовища, незахищених верств населення, інвестування соціально-культурної сфери, захист довкілля. Базові умови розвитку підприємництва охоплюють стабільне податкове законодавство, прозору звітність тощо [5]. Державне втручання в економіку може відбуватись завдяки прогнозуванню і плануванню в сфері економіки та її галузях; прийняттю, зміні та скасуванню законодавчих та підзаконних актів; шляхом націоналізації окремих галузей економіки, різноманітних господарюючих суб'єктів, окремих підприємств; здійснення державними органами контрольно-наглядової діяльності за суб'єктами господарювання [4, с. 126].

У розвинених країнах саме уряд несе відповідальність за стан економіки та рівень національного економічного розвитку, оскільки на нього покладено завдання розробки й реалізації економічної політики. Крім того, дослідження досвіду післявоєнного становлення ряду країн, зокрема Німеччини, Італії, Японії, свідчить, що першопричиною їхніх успіхів в економічній діяльності були не скільки ресурси та їх ефективне використання, скільки неформальна складова інституційної системи –

законодавство та його абсолютне виконання кожним громадянином [5]. Дійсно, соціально-культурна сфера відіграє неабияке значення в економічному розвитку держави. Так, з одного боку, високим темпом економічного зростання КНР (серед інших економічних факторів) сприяло макроекономічне державне регулювання, що давало змогу уряду вчасно змінювати курс реформ й оперативно реагувати на проблеми [6, 185], з іншого боку, неможна недооцінювати китайську культуру з її непохитною увагою до своєї країни та шануванням національних традицій. Економічні успіхи Китаю стали можливими завдяки відродженню мотивації до праці мільйонів людей та моделі реформ, що базується на відмові від орієнтації на цінності споживчого суспільства [6, 178-179]. Тобто суспільство впливає на формування та розвиток формальних і неформальних інститутів, починаючи із законів та завершуючи звичаями.

США за допомогою інституційних методів забезпечують собі постійно високий рейтинг конкурентоспроможності (4 місце у рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2011 році, та 5-те у 2012 році). Значну роль в цьому питанні відіграє національна рада з конкурентоспроможності, що розробляє рекомендації та стратегії забезпечення конкурентних позицій країни на світових ринках і підвищення рівня інноваційності економіки [7]. Комплексні програми розвитку та підвищення конкурентоспроможності включають освітні програми, програми залучення іноземних продавців та споживачів тощо [8]. Аналогічні ради з конкурентоспроможності створені у Великій Британії, Польщі, Угорщині, Фінляндії, Данії та інших країнах. Структура цих рад дозволяє працювати з урядом, забезпечуючи механізм діалогу між державними, приватними, профспілковими та академічними установами з питань підвищення конкурентоспроможності країни. На основі досліджень, проведених радами, формуються обґрунтовані рекомендації та надаються уряду для впровадження і реалізації відповідних заходів, які сприятимуть покращенню конкурентоспроможності та рівня життя [5]. Важливим напрямом державного регулювання ринку у Франції також є стимулювання розвитку конкуренції. Роль держави в цій сфері проявляється у підтримці розвитку малих підприємств – індустріальних, сімейних, групових. Їм надається сприяння в отриманні довгострокових і короткострокових кредитів, підвищенні кваліфікації управлінського персоналу, надаються податкові пільги, комерційна інформація [9, с. 432].

Норвегія особливу увагу приділяє жіночому підприємництву, адже на п'ять норвезьких студентів припадає три жінки, жінки є активною складовою робочої сили, проте залишаються меншістю серед підприємців. Глобальний моніторинг підприємництва виявив, що в 2007 році тільки 4,3 % жінок в порівнянні з 8,6 % чоловік беруть участь у в початковій підприємницькій діяльності. Отже, даний крок має забезпечити гендерну рівність, різноманітність в бізнесі і торгівлі, оскільки, на думку норвезького уряду, жінки є невикористаним потенціалом для норвезької економіки. За планом уряду вже в поточному році жінки мають складати 40 % всіх підприємців країни. Підвищена увага до підприємництва в сфері освіти розглядається як важливий засіб формування культури підприємництва [10].

Особливе значення в розвитку конкурентоспроможності Кореї відведено плануванню. Впродовж семи корейських п'ятирічок держава активно формувала пріоритети і шляхи досягнення модернізації. Вагомим інструментом підвищення конкурентоспроможності корейських підприємств і розвитку малого бізнесу стала дебюрократизація економіки. Якщо у 1985 році для створення нової фірми в Кореї потрібно було затратити 350 днів і заповнити 312 документів, то в 2005 році – 22 дні і здійснити 12 процедур [5]. Норвегія, маючи на меті підтримку розвитку бізнесу, в 2011 році також значно спростила бюрократичні процедури, скоротивши потреби у звітності, тим самим до 2015 року країною планується скоротити витрати до 10 млрд. норвезьких крон. Було скасовано вимоги аудиту для компаній з річним доходом менше 5 млн. норвезьких крон. Такий захід позитивно відбився на 130-140 тис. компаній, кожна з яких зможе зекономити від 10000 до 30000 крон в щорічних видатках аудиту, що складає загальне щорічне скорочення витрат близько 2 млрд. крон. Крім того, активно стимулюється розвиток електронної звітності, що дозволить економити час та кошти за рахунок використання вторинної інформації державними органами [11].

У Фінляндії найважливішим інструментом державного регулювання економіки є оподаткування. Головним прямим податком є податок на доходи, комунальний та майновий податки. Найважливішим непрямим податком є податок з обороту, митні податки, вирівнювальний податок і акцизи на автомобілі, алкогольні напої, тютюн і деякі інші товари. Економічні успіхи Словаччини також обумовлені радикальними економічними реформами, в першу чергу, спрощенням оподаткування, що слугує стимулом для підприємств вести активну економічну діяльність в країні. Особливістю податкової системи Сінгапуру, що посів

друге місце за індексом глобальної конкурентоспроможності (2011-2012), є відсутність податку на приріст капіталу та інвестиційний дохід, а з метою уникнення подвійного оподаткування в систему оподаткування створено з одного рівня.

Підтримка інноваційної діяльності також є одним з найважливіших чинників економічного розвитку. Пряме фінансування інноваційної діяльності в розвинутих країнах світу здійснюється як з державних, так і з приватних джерел. Для більшості держав Західної Європи і США характерним є переважання ролі приватних фінансових ресурсів над державними у структурі капіталу, необхідного для інноваційних розробок. Країни з традиційно високим рівнем науково-технологічного розвитку (Фінляндія, Швеція, Німеччина) пріоритетне значення надають заходам прямої фінансової підтримки [12, с. 85].

В США було прийнято великий пакет законів про державне регулювання науки, техніки й економіки. Спираючись на цей економіко-правовий механізм, апарат державного управління забезпечує реалізацію цілей державної стратегії. Загальновизнаним державним науково-технічним штабом усередині федерального уряду США є очолюване особисто президентом Управління з науково-технічної політики.

Отже, державна підтримка національного економічного розвитку виражається в інституційних регуляторах, що розробляються на основі стратегічного планування та відповідають сучасним прогресивним тенденціям розвитку світової економіки. В межах концепції випереджаючого економічного розвитку акцент варто зробити на розробці індивідуального комплексу заходів для конкретної країни з урахуванням пріоритетності інноваційних секторів економіки та спираючись на культурно-історичні ресурси.

В Україні державна підтримка економічного розвитку носить неоднозначний характер. Свого часу політика невтручання держави у розширене відтворення науково-технологічного потенціалу, яка проводилась під час переходу до ринку, спричинила багато негативних наслідків, що помітно позначилися у формі технологічного відставання України, зниженні її конкурентоспроможності на світових ринках наукомісткої продукції, погіршенні екологічної ситуації й охорони здоров'я населення [13, с.11]. Водночас, В. Сікора досить переконливо характеризує та пояснює проблематику еволюції вітчизняного економічного розвитку, на яку вплинуло немало зовнішніх факторів, крім того, на думку вченого, для України відкриваються «як ніколи раніше, реалістичні і багатообіцяючі можливості з опорою на свій нинішній стан

використати новітні конструктивні світові зрушення для вироблення довгострокової стійкої економічної політики, яка найбільш повно відповідає інтересам досягнення нею сучасної якості її економічного розвитку» [3].

На сьогодні в Україні активно функціонує Міністерство економічного розвитку і торгівлі, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики економічного і соціального розвитку. Серед широкого спектру завдань зазначений орган аналізує стан та тенденції економічного і соціального розвитку України, секторів та галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, розробляє пропозиції щодо пріоритетних напрямів розвитку та реформування економіки, ураховуючи принципи сталого розвитку, здійснює державне прогнозування економічного і соціального розвитку України та підготовку відповідних планів і програм, складає прогнозні зведені національні рахунки для економіки в цілому, розробляє структуру прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку, методичні рекомендації щодо їх підготовки, відповідає за впровадження сучасних методологічних підходів до прогнозування та розроблення планів і програм економічного і соціального розвитку [14]. Уряд постійно розробляє програми за різними напрямками економічного розвитку. Наприклад, в межах Указу Президента України про «Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» виділимо зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їхньої конкурентоспроможності, забезпечення всебічного розвитку людського потенціалу та реалізацію інноваційної політики в регіонах [15]. Правову основу економічного розвитку складають Закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про інноваційну діяльність», «Про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції» та багато інших. З метою визначення основних напрямів подальшого розвитку на рівні державного управління в Україні розробляються концептуальні документи. Наприклад, «Цілі розвитку тисячоліття 2000+5», що являють собою орієнтири розвитку країни на довгострокову перспективу (до 2015 р.), адаптовані з урахуванням особливостей національного розвитку, узагальнені і кількісно вимірювані, а саме: 1) подолання бідності; 2) забезпечення якісної освіти

впродовж життя; 3) сталий розвиток довкілля; 4) поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності; 5) обмеження поширення ВІЛ-інфекції / СНІД і туберкульозу, і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів; 6) забезпечення гендерної рівності [16].

Проте, на відміну від розвинених країн, на практиці Україна керується інструментами короткострокової дії в межах щорічних державних бюджетів, що значно обмежує її регуляторні можливості. Крім того, більшість програм носять декларативний характер і часто не виконуються через недостатність фінансування та відсутність належного інституційного середовища. Так, на думку директора Світового банку у справах України, Білорусі і Молдови, проблема українського законодавства в непослідовності прийняття законів та ухилення від них. Жорсткі ініціативи фіскального характеру не тільки зменшують прихильність зовнішніх інвесторів, але й змушують вітчизняних товаровиробників продавати підприємства та купувати аналогічні у Східній Європі. Ця тенденція є прямим наслідком надмірно жорстких фіскальної й адміністративної політик економічної влади щодо українського бізнесу. В результаті, за даними Комітету економістів України, світовий банк погіршив макроекономічний прогноз зростання української економіки 2013 року до 1% в поточному році (в порівнянні з минулим прогнозом 3,5%) [17]. На думку О. Соскіна, це також пояснюється домінуванням в Україні вертикально-ієрархічної моделі державного управління що базується на жорстких директивних методах уніфікації завдань у рамках національної економіки, використанні позаекономічних методів управління, прямому, лінійному втручанні держави у життя економічних суб'єктів усіх рівнів, поширенні й посиленні етатизму [2, с. 6]. Водночас, слід звернути увагу на позицію країн-лідерів світової економіки (членів G-20) щодо теоретико-методологічної бази економічного розвитку, яка вважається застарілою і вимагає негайного удосконалення на основі міжнародної взаємодії з урахуванням глобалізації та посилення ролі держави у всіх сферах економічної діяльності, особливо у фінансах і торгівлі [18].

Висновок. Отже, на основі досвіду розвинутих країн та науково-практичних напрацювань учених можна зробити висновок, що задля випереджаючого економічного розвитку Україні необхідно трансформувати модель державного регулювання національної економіки, яка б базувалась на помірно демократичних підходах до управління, що, в свою чергу, мають сформуватися шляхом визначення філософських, політичних, правових, моральних та релігійних поглядів.

Підтримка національного економічного розвитку має здійснюватися шляхом системного впровадження адаптованих у зарубіжних країнах інституційних механізмів, орієнтованих на формування суспільних цінностей, підтримку і розвиток конкуренції та конкурентоспроможності країни в цілому. Окреслені завдання можуть знайти місце в наступних напрямках:

- реструктуризація інституційної системи з урахуванням демонополізації влади та власності, люстрації, дебіюрократизації, гармонізації законодавства України з правовими нормами розвинутих країн;
- підтримка та фінансування наукової й інноваційної діяльності, фундаментальних досліджень; нівелювання межі між наукою і бізнесом; здійснення урядових закупівель інноваційних розробок;
- державна підтримка розвитку інноваційно-орієнтованого бізнесу; розвиток та стимулювання діяльності венчурних підприємств;
- демонополізація виробництва та його переорієнтація на високотехнологічне та експортоорієнтоване на основі виявлення національних конкурентних пріоритетів та впровадженні наукових розробок;
- підтримка конкурентного середовища, стимулювання підприємницької діяльності, створення інвестиційно привабливого середовища шляхом спрощення системи оподаткування, надання податкових пільг ключовим суб'єктам інноваційного бізнесу та інвесторам;
- гнучкість тарифного регулювання експорту й імпорту, раціональне використання державних активів;
- реформування системи освіти, орієнтованої на інноваційну економіку;
- регулювання економіки за допомогою бюджетних витрат;
- удосконалення законодавчої бази з метою упровадження державних стратегічних планів розвитку в практичну діяльність;
- регулювання соціальної політики, основною метою якої має стати створення соціальної рівності на основі забезпечення зайнятості населення.

Розробка та реалізація заходів за перспективними напрямками соціально-економічного розвитку України мають бути здійснені в

найкоротший час, адже прискорення економічних процесів у світі вимагає швидкої реакції країн, які прагнуть якісних ефективних змін.

Перспективами подальших досліджень в даному напрямі є виявлення чинників випереджаючого економічного розвитку на прикладі трансформаційних процесів різних економічних систем.

Література

1. Головінов О.М. Держава як інститут забезпечення сталого розвитку національної економіки / О.М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. - 2011. - № 1 (23). - С. 211-217.
2. Соскін О.І. Роль державного регулювання у формуванні сучасної економічної моделі: зміна імператива в умовах хаосу / О.І. Соскін // Економічний часопис-XXI. - 2013. - 1-2(1). - С. 3-7.
3. Sikora, V. New Approach to getting Ukraine out of Pit: Integrating the Social capital Paradigm in the Development Politics / Veniamin Sikora. Transition, Vol. 11. - 2000. - № 5.
4. Баклан О.В. Закордонний досвід державного регулювання економіки та підприємництва деяких країн Європейського Союзу / О.В. Баклан // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2010. - №3. - С. 126-131
5. Мельник Т.М. Інституційні чинники економічного розвитку: теорія і практика / Т.М. Мельник // Вісник Донецького національного університету. Сер. В: Економіка і право. Вип. 2, т. 1. - 2010.
6. Геоекономічні сценарії розвитку і Україна: монографія / М.З. Згуровський, Ю.М. Пахомов, А.С. Філіпенко та ін. - К.: ВЦ «Академія», 2010. - 328 с.
7. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. д-ра екон. наук І.В. Крюкової. - К.: Основа, 2007.
8. Михайловский П.В. Формирование новой парадигмы развития внешнеэкономической деятельности региона. Дисс... д-ра экон. наук. Спец. 08.00.05. Уральский гос. экон. университет. - 2001.
9. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник / Л.А. Швайка. - К.: Знання, 2008. - 462 с.
10. Promoting entrepreneurship [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.regjeringen.no/en/dep/nhd/selected-topics/innovation/promoting-entrepreneurship.html?id=582899>

11. Norway's biggest commitment to cutting red tape, simplifying official forms and reducing the need for reporting [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://www.regjeringen.no/en/dep/nhd/press-centre/Press-releases/2011/norways-biggest-commitment-to-cutting-re.html?id=653746>
12. Овчинников О.В. Зарубіжний досвід у сфері державного фінансування та стимулювання інноваційного розвитку регіонів: напрямки його використання в Україні / О.В. Овчинников // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. - №2. - С. 83-87.
13. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки / Л. Федулова // Економіка України. - 2010. - № 6. – С. 4-11.
14. <http://www.me.gov.ua/>
15. Указ Президента України «Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» від 28 квітня 2004 року №493/2004
16. Україна. Цілі розвитку тисячоліття 2000+5 / Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua>
17. Дефіцит «правильних» реформ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://keu.org.ua/pub/701>.
18. Пирог О.В. Трансформація ролі держави в економічному розвитку країни: світовий досвід / О.В. Пирог // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». – 2011. - Вип. 3 (10/2).

Abstract

Yagelskaya E.

Government Support of National Economic Development: Theory and Practice

In the article a set of measures of government support of national economic development in different countries are studied; and effective instruments of government regulation of the economy are identified. The features of native support of economic development are characterized, its shortcomings are revealed, resulting key objectives are contoured and areas of government support of national economic development of Ukraine are formed.